

บทที่ 5

สันนิษฐานที่มาของ วรรณกรรม เรื่อง พระรถ - เมรี

จากการศึกษาเปรียบเทียบพระรถ - เมรี ส่วนวนมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ ส่วนวนต่าง ๆ แล้ว เห็นว่าวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์น่าจะมีความสัมพันธ์กันและมีการถ่ายทอดหรือรับอิทธิพลซึ่งกันและกัน ดังนั้นถ้าจะศึกษาถึงที่มาของวรรณกรรมน่าจะศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมมุขปาฐะ คือ นิทานพื้นบ้านและวรรณกรรมลายลักษณ์ส่วนวนต่าง ๆ ค่าย รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบกับนิทานต่างชาติที่มีเค้าโครงเรื่องคล้ายพระรถ - เมรี ของไทยค่าย เพื่อจะได้ทราบถึงต้นเค้าที่มาของเรื่อง พระรถ - เมรี ในประเทศไทย

เปรียบเทียบ นิทานพื้นบ้าน กับ ฉบับลายลักษณ์

ในการศึกษาเปรียบเทียบนี้จะเป็นการเปรียบเทียบนิทานพื้นบ้านกับวรรณกรรมลายลักษณ์เฉพาะที่เป็นหลักของกลุ่มหรือส่วนวนที่มีอนุภาคตรงกับนิทานพื้นบ้านเท่านั้น

นิทานพื้นบ้านทั้งหมด 16 ส่วนวนแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. กลุ่มที่มีใจความสมบูรณ์ตั้งแต่ต้นจนจบ ได้แก่ ส่วนวนนนทบุรี ส่วนวนเพชรบุรี ส่วนวนพนมสารคาม ส่วนวนคงน้อย ส่วนวนตรัง ส่วนวนสงขลา ส่วนวนภูเก็ต และ ส่วนวนขอนแก่น

2. กลุ่มที่มีใจความเพียงบางตอน ได้แก่ ส่วนวนหน้าพระธาตุ ส่วนวนของนายสวย มิ่งขวัญ และนายผล หอมดี จากบ้านใน จังหวัดชลบุรี ส่วนวนแม่ฮ่องสอน ส่วนวนลำปาง ส่วนวนศรีคีรีมาศ 3 ส่วนวน และส่วนวนของนางบุญสูง แซ่เตีย

นิทานกลุ่มที่มีใจความสมบูรณ์

สันนิษฐานว่าส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลของวรรณกรรมลายลักษณ์ที่แพร่หลายอยู่แล้ว และเพิ่มเติมรายละเอียดออกไปตามลักษณะของนิทานมุขปาฐะ ทั้งนี้เพราะเห็นว่ามีรายละเอียดคนในแต่ละอนุภาค ตลอดจนชื่อตัวละครตรงกันมาก มีรายละเอียดดังนี้

สำนวนนนทบุรี

สำนวนนี้เล่าอย่างค่อนข้างรวบรัด ไม่ระบุชื่อตัวละครและชื่อสถานที่ในเรื่อง มีรายละเอียดที่คล้ายกันกับ กลอนบทละคร สำนวนของนายบุศย์หลายคน เช่น มีเรื่องนางยักษ์สั่งให้บริวารแปลงร่างเป็นมนุษย์และกำชับไม่ให้บอกให้นางสืบสองรู้ว่าตนเป็นยักษ์ ตอนนางสืบสองรู้ว่าหลงมาอยู่กับยักษ์ก็เพราะนางไปพบคนที่ถูกยักษ์จับมาซึ่งไว้แข่งขาคีอยู่ มีตอนนางสืบสองเข้าไปทอว่าเมื่อรู้ว่าพระรตลธิธิ์ไค้มเหสีอีกองค์หนึ่งเป็นเหตุให้ถูกชิง ยานางยักษ์ใช้ไปเอาก็ระบุว่า คือ มะม่วงหาวมะนาวโห่ นางยักษ์ตายเพราะต่อสู้กับพระรต เป็นต้น

สำนวนเพชรบุรี

สำนวนนี้เล่าค่อนข้างรวบรัดและสำนวนภาษาที่ใช้เป็นภาษาพูดของท้องถิ่น มีรายละเอียดคล้ายกลุ่มวรรณกรรมลายลักษณ์ที่คล้ายรถเสนชาคก เช่น ตอนนางสืบสองหนี นางยักษ์โค่นช่วย คือ มา ควายป่า และ ช้าง แทนที่จะเป็น ช้าง มา และ โค อย่างในชาคก นางยักษ์ตายเอง เมื่อรู้ว่าพระรตกลับมาได้ แต่ในสำนวนนี้มีอนุภาคที่ไม่พบในสำนวนอื่นด้วย เช่น เรื่องการพนันเลี้ยงแม่และป่า ว่าเล่นโยนเบี้ยโยนหลุม ถ้าแพ้ให้เชกหัว คงเป็นรายละเอียดที่ผู้แต่งเพิ่มเติมเข้าไป อาจจะเป็นการเล่นที่นิยมในถิ่นของผู้เล่าก็ได้

สำนวนพนมสารคาม

สันนิษฐานว่าสำนวนนี้น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มที่มีสำนวนคล้ายของนายบุศย์ เพราะมีรายละเอียดหลายอย่างตรงกัน เช่น เรื่องการเอาลูกไปปล่อยป่า 2 ครั้ง ลูกกลับมาได้เพราะตามรอยชานอ้อยที่กินไว้ ครั้งที่ 2 พ่อแม่ให้ชาวหอไปแต่ใส่ซี่เต้าแทนข้าว มีเรื่องของวิเศษ คือ ตะบองเพชร

แต่ตอนท้ายของสำนวนนี้เล่าในลักษณะนิทานประจำถิ่น อธิบายเหตุของตำนานสถานที่ในถิ่นของตน ที่เกิดจากการที่นางยักษ์ถูกประหารชีวิตแบบทรมาณ ซึ่งเป็นรายละเอียดที่ผู้เล่าเพิ่มเติมเข้าไป

สำนวนคณน้อย

สำนวนนี้มีลักษณะเป็นนิทานมุขปาฐะที่เล่าจากความทรงจำ ผู้เล่าเล่า ย้อนไปย้อนมา และเติมลักษณะของนิทานประจำถิ่นอธิบายตำนานสถานที่อีกด้วย แต่มีรายละเอียดและชื่อตัวละคร ที่แสดงให้เห็นความคล้ายคลึงกับวรรณกรรมลายลักษณ์ สำนวนของ นายบุญชูอยู่มาก เช่น ตอนนางสิบสองถูกปล่อยป่าแล้วตามชานอ้อยกลับมาได้ พ่อแม่ให้ ข้าวห่อไป 12 ห่อ เรื่องพระรถไคร้มีรายละเอียดว่าเป็นเทวคาปปลอมมา ระบุชื่อยา ที่นางยักษ์ให้ไปเอา คือ มะม่วงหาวมะนาวโห่ นางเมรีตายเพราะกลัวใจตาย นางยักษ์ ตายเพราะพระรถใช้ไม้เท้าโค่นซี่ตายปลายซี่เป็น คล้ายกับสำนวนของนายบุญชู เป็นต้น

สำนวนครึ่ง

สำนวนนี้เป็นนิทานท้องถิ่นของภาคใต้ คำโครงเรื่องใหญ่ ๆ คล้ายกับ วรรณกรรมลายลักษณ์กลุ่มที่ 2 คือ สำนวนของนายบุญชูมากกว่า แต่รายละเอียดมีลักษณะ เฉพาะท้องถิ่น และมีใจความตรงกับวรรณกรรมลายลักษณ์เรื่องพระรถเมรี ของ นายเรือ งนาใน ซึ่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นของภาคใต้มาก เช่น เรื่องไปขอลูกกับญาติ แล้วญาติให้ เอาอิฐไปวางไว้ที่ปากบ่อ ก็คล้ายกันมาก เพียงแต่สำนวนของนายเรือ งนาใน เป็น ก่อนกรวด เรื่องพ่อเอาลูกไปปล่อยป่าแล้วแอบหนีไป พ่อลูกเรียกก็สั่งให้อูจจาระชานแทน ตอนนางสิบสองหลงป่าจับปลามาจะบึ่งกินโดยเอาเปลวไฟที่เหลือจากการเผาศพ ปรากฏว่า ไม่ไค้กินเพราะพอสูดก็แสบกินหมด เป็นตอนที่ไม่มีพบในสำนวนนิทานภาคอื่นเลย เป็นลักษณะ เฉพาะของนิทานมุขปาฐะของภาคใต้

สำนวนสงขลา

สำนวนสงขลาเป็นนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่มีเนื้อความสมบูรณ์มากที่สุด สำนวนหนึ่ง เนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับวรรณกรรมลายลักษณ์กลุ่มที่ 2 คือ นายบุญชูมาก แต่ ก็มีลักษณะที่เป็นลักษณะเฉพาะของตัวเอง และคล้ายกับสำนวนครึ่งมาก เช่น เรื่องการ ขอลูกทองเอาก้อนหินทิ้งลงในบ่อ เรื่องพ่อสั่งให้อูจจาระชานแทนคน เรื่องผีแย่งกินปลาที่บึง

นอกจากนี้สำนวนนี้ยังเล่าในลักษณะนิทานอธิบายเหตุ ถึงสาเหตุของการ เกิด บลึง ทาก เรือด รัน บุง ที่กินเลือดมนุษย์ด้วย

ตอนจบก็จบด้วยการที่พระรดยอมตายตามนางเมรีไปคล้ายกับสำนวนของ นายบุญศรีด้วย แต่ต่างที่สำนวนนี้พระรยวิ่งเข้ากองไฟที่เผาศพตายตามนางไป

สำนวนภูเก็ท

สำนวนภูเก็ทมีเนื้อความค่อนข้างสมบูรณ์แต่ไม่มีเรื่องตอนกำเนิดนางสิบสอง เล่าต่างไปจากสำนวนอื่น คือ บอกว่าพ่อแม่ตายหมด เนื้อความส่วนใหญ่คล้ายวรรณกรรม ลายลักษณ์กลุ่มที่ 2 คือ พระรยเมรี ของ นายบุญศรี รวมทั้งชื่อเมืองยี่ก๊กก็ระบุว่าเป็นชื่อ ทานตะวันตรงกัน แต่ก็มีบางอนุภาคที่คล้ายซากคิ้ว เช่น เรื่องนางสิบสองร้อยตาปลา และนางเกานองคนสุดท้ายร้อยตาปลาเพียงข้างเดียว

สำนวนขอนแก่น

สำนวนนี้มีเนื้อความสมบูรณ์มากที่สุดสำนวนหนึ่ง และมีเนื้อความคล้าย กลอนบทละคร เรื่องพระรยเมรีมากรวมทั้งชื่อตัวละครและชื่อสถานที่ด้วย เช่น เรื่อง ตอนที่เขาถูกไปปล่อยป่ามีรายละเอียดคล้ายสำนวนนายบุญศรีว่า ครั้งแรกถูกจับมาได้เพราะ ความฉลาดของน้องคนสุดท้ายจึงตามรอยชานอ้อยมาได้ เรื่องต่อมาได้มาตีสีกะเดียว รวมทั้งมีบทบาทของอำมาตย์ที่ชื่อ สิทธิกันธุ์เป็นผู้ติดตามพระรยไปลวงหน้าตรงกับสำนวนของ นายบุญศรี เป็นต้น

นิทานพื้นบ้านทั้ง 7 สำนวนนี้เป็นนิทานท้องถิ่นที่มีเนื้อความที่ค่อนข้างสมบูรณ์ มาก และจากการศึกษาเปรียบเทียบก็พบว่ามีความคล้ายคลึงกับวรรณกรรมลายลักษณ์ สำนวนที่แพร่หลายอยู่แล้วมาก สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสำนวนที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรม ลายลักษณ์จึงมีเนื้อความค่อนข้างสมบูรณ์และคล้ายคลึงกันมาก

นิทานกลุ่มที่มีใจความเพียงบางตอน

นิทานในกลุ่มนี้มีลักษณะเป็นมุขปาฐะชัดเจน ผู้เล่าตามที่จำได้และเล่าเฉพาะตอนที่ คิดว่าน่าสนใจ คือ เริ่มเรื่องตั้งแต่ตอนนางยี่ก๊กตามมาเป็นมเหสีของพระราชาอีกองค์หนึ่ง และเริ่มทำอุบายให้ลวักตานางสิบสองเลย หรือเล่าตอนที่นางยี่ก๊กใช้พระรยไปเมืองเมรีเลย แสดงให้เห็นว่าเป็นตอนที่น่าสนใจและน่าตื่นเต้นคิดว่าจะเริ่มเล่าแต่ต้น นอกจากนี้นิทานใน กลุ่มนี้จะมีรายละเอียดเพิ่มเติม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นมากและชัดเจนกว่า

ในกลุ่มแรก และรายละเอียดนั้นมักจะไปตรงกับวรรณกรรมลายลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ค่าย
มีรายละเอียดดังนี้

นิทานภาคตะวันออก ไคแก

สำนวนหน้าพระธาตุ

มีหลายอนุภาคในสำนวนนี้ที่คล้ายกันมากกับวรรณกรรมลายลักษณ์
สำนวนของนายบุญมาก เช่น เรื่องการพนันที่โกเออบ้านเมือง เรื่องนางยักษ์ใช้พระรถ
ไปเอายาที่ระบู้ว่า คือ มะม่วงหาวมะนาวโห่ เรื่องพระรถได้มาจากพระอินทร์ นางเมรี
กลัดใจตาย พระรถใช้พระมงคีนางยักษ์ตาย เป็นต้น

สำนวนนี้เพิ่มเรื่องที่อยู่เล่าเอาเนื้อเรื่องไปสัมพันธ์กับสถานที่จริงใน
ท้องถิ่นของคนค่าย

สำนวนของนายสวย มิ่งขวัญ

สำนวนนี้ทั้งรายละเอียดในแต่ละอนุภาคและชื่อตัวละครคล้ายคลึงกับ
ทั้งรถเสนชาคก และ สำนวนของนายบุญมาก เนื้อความสำนวนนี้สั้นมาก รายละเอียดที่มีไม่
สามารถจะบ่งชี้ชัดเจนลงไปว่าสำนวนนี้คล้ายวรรณกรรมลายลักษณ์สำนวนไหนที่สุด ลักษณะ
ของนิทานเป็นเรื่องเล่าที่มีรายละเอียดเพิ่มเติมเข้าไปมาก เช่น เอยถึงสถานที่ในท้องเรื่อง
ว่าเป็นสถานที่จริง อธิบายเหตุการณ์เกิดปลิง ยุง และทาก เป็นต้น

ที่แปลกกว่าสำนวนอื่น ๆ คือ เอยถึง เกือกแก้วคู่กับไม้เท้าเป็นไม้
ตะพด คันชี่ตายปลายชี่เป็น ซึ่งเข้าใจว่าจะตรงกับไม้เท้าพดของวรรณกรรมลายลักษณ์กลุ่มที่
คล้ายสำนวนของนายบุญมาก

สำนวนของนายณล นอมก

สำนวนนี้เล่าอย่างรวบรัด และต่างไปจากวรรณกรรมลายลักษณ์
สำนวนต่าง ๆ ตรงที่ ความสัมพันธ์ระหว่างนางยักษ์และนางสิบสองเป็นไปในลักษณะของ
เมียน้อยเมียหลวง นางยักษ์เป็นเมียหลวงจึงอิจฉานางสิบสองหาทางกำจัด ไม่ใช่เพราะ
ความแค้นในอดีต เนื่องจากเรื่องที่เล่าสั้นมากจึงไม่สามารถจะระบุได้แน่ชัดว่าสำนวนนี้คล้าย
กับวรรณกรรมลายลักษณ์สำนวนใด ชื่อนางยักษ์ คือ สนขมวร คล้าย รถเสนชาคก เรื่อง

นางเมรีคิดตามพระรถไปไม่ทันเลยสาปว่า ชาติหน้าพระรถเป็นฝ่ายตามนางบ้าง และบอกไว้ว่า พระรถตายไปเกิดเป็นพระสุชน นางเมรีเกิดเป็นนางโนรา คล้ายกับสำนวนของ นายบุญ

นิทานพื้นบ้านภาคเหนือ

สำนวนแม่ของสอน

สำนวนนี้มีอนุภาคที่คล้ายกับวรรณกรรมลายลักษณ์ของภาคเหนือ คือ คำว่า พุทฺธเสนกะ คือ การที่พระรถหลอกให้นางเมรีเอาโอ่งผูกคอและว่ายน้ำตามมา แต่ในคำว่า เรื่องพุทฺธเสนกะ เป็นให้เอาก่อนหิน ผูกคอ

นอกจากนั้นนิทานสำนวนนี้มีรายละเอียดที่แปลกและต่างไปจากสำนวนอื่น ๆ มาก และไม่เหมือนวรรณกรรมลายลักษณ์สำนวนใดด้วย เช่น เรื่องการที่พระราชาทาทางฆ่าพระรถโดยหลอกใช้ให้ทำงานที่สำเร็จยาก 3 อย่าง เรื่องรองเท้าวิเศษใส่แล้วเหาะได้ และบ่อนเงินบ่อนทองที่พระรถแอบไปพบในปราสาทของนางยักษ์ เป็นต้น เป็นรายละเอียดที่เพิ่มเติมเข้ามาตามลักษณะของนิทานมุขปาฐะ

สำนวนนี้เอ่ยถึงยาที่นางยักษ์ใช้พระรถไปเอา คือ มะโยหฺรฺหาวมะนาว รุโห้ และ ฆนุสสายใจที่เป็นชีวิตของนางยักษ์ คล้ายกับวรรณกรรมที่คล้ายสำนวนของนายบุญ

สำนวนลำปาง

สำนวนนี้มีรายละเอียดบางอย่างคล้ายสำนวนของนายบุญ เช่น ระบุว่าที่นางยักษ์ใช้ไปเอามา คือ มะม่วงแตงแล้วหาวมะนาวแตงแล้วโห้ การที่นางยักษ์ตายเพราะถูกพระรถฆ่า แต่ใกล้เคียงกับวรรณกรรม คำว่า เรื่องพุทฺธเสนกะมากกว่า ชื่อตัวเอกก็ระบุว่า ชื่อ พุทฺธเสนกะ คล้ายกัน และเอ่ยถึงฆนุสสายใจของนางยักษ์ตรงกับสำนวนแม่ของสอนว่าเป็นหัวใจนางยักษ์ การตายของนางเมรีก็ตรงกันว่าพระรถทำอุบายให้เอามาผูกคอแล้วว่ายน้ำตามไป

สำนวนของนายมัน น้อยคำ

สำนวนนี้คล้ายของสำนวนของนายบุญชัย เช่น เอียดถึงชื่อย่าวาคือ มะม่วงรูกุหาว มะนาวรูกุโท และพกตันจีตายปลายจีเป็น เรื่องนางเมรีตายเพราะกลืนใจตาย และบอถคว่าเป็นเรื่องต่อกับพระสุชนเพราะเป็นเวรต่อกัน

อนุภาคที่เอียดถึงนางยักษ์ทำเป็นป่วย ตรงกันกับ คำว่า พุทฺทเสณกะ ว่า นางยักษ์ทำเป็นกระดูกหักแล้วเอาข้าวเกรียบไปซ่อนไว้ใต้ที่นอน เวลาพลิกตัวจะมีเสียง กรอบแกรบสมจริง เพียงแต่ใน คำว่า พุทฺทเสณกะว่าเป็นข้าวแค้น

สำนวนของนายทวน น้อยคำ

มีรายละเอียดหลายตอนที่คล้ายคลึงกับสำนวนของนายบุญชัย เช่น เอียดถึงยาที่พระรถไปเอวาคือ มะม่วงรูกุหาว มะนาวรูกุโท และเอียดถึง กกจีตายปลายจีเป็นที่พระรถใช้ชื้อนางยักษ์ตาย แม่น้ำที่กินไม้ไผ่นางเมรีตามพระรถไประบุว่าเป็นแม่น้ำกรก

นอกจากนี้ก็มีรายละเอียดเพิ่มเติมเฉพาะสำนวน คือ เล่าทำนอง คำนานสถานที่ ว่า พระรถทำศพนางเมรีโดยสร้างพระชาตุไว้ อยู่ที่เมืองหลวงพระบาง

สำนวนของนายหัน คิวงษ์

สำนวนนี้เอียดถึงยาที่พระรถไปเอวาคือเป็น ใบมะม่วงรูกุหาว ใบมะนาว รูกุโท คล้ายสำนวนของนายบุญชัย และมีอนุภาคที่นางยักษ์เอาข้าวเกรียบไปซ่อนไว้ใต้ที่นอน โดยบอกวาทกระดูกหัก คล้ายกับ คำว่าพุทฺทเสณกะ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สำนวนของนางบุญสูง แซ่เตีย

สำนวนนี้มีใจความแก่นุภาคที่ 1 คือ กำเนิดนางสิบสองแล้วตอนท้าย กลายเป็นว่า นางสิบสองกลายเป็นลิงไป ไม่มีรายละเอียดพอที่จะระบุได้ว่าเหมือน วรรณกรรมลายลักษณ์สำนวนใดแน่

สันนิษฐานที่มาของ เรื่อง พระรถเมรีในประเทศไทย

จากการศึกษาเปรียบเทียบ เรื่องพระรถเมรีที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ในประเทศไทยทำให้พอจะมองเห็นได้ว่า เรื่องพระรถเมรีที่แพร่หลายในประเทศไทยในรูปแบบต่าง ๆ นั้นมีต้นเค้าอยู่ 2 แหล่งด้วยกัน คือ

1. รดเลนชาคก ซึ่งเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ที่เก่าแก่ที่สุด เป็นต้นเค้าที่มาของวรรณกรรมลายลักษณ์โดยเฉพาะที่เป็นร้อยแก้ว
2. กลอนบทละคร เรื่อง พระรถเมรี ของ นายบุษย์ ซึ่งตีพิมพ์แพร่หลายแล้วระหว่าง 2432 - 2492 เป็นที่มาอีกส่วนหนึ่งของวรรณกรรมลายลักษณ์และนิทานเรื่องพระรถเมรี แต่เรื่องพระรถเมรีของนายบุษย์นี้ก็น่าจะมีที่มาจากกลอนบทละครที่เป็นฉบบสมุดไทยและยังเหลือต้นฉบับอยู่บางส่วนในปัจจุบัน ซึ่งฉบับที่เก่าแก่และใกล้เคียงที่สุดน่าจะเป็นกลอนบทละคร จำนวนที่ 3 และต้นฉบับสมุดไทยที่สันนิษฐานว่าน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัชกาลที่ 2 นี้ น่าจะเป็นที่มาของวรรณกรรมลายลักษณ์ของท้องถิ่นภาคใต้ คือ พระรถเมรีของนายเรือ นานา

อย่างไรก็ดีในความเห็นของผู้วิจัย กลอนบทละคร เรื่องพระรถเมรีก็มีเค้าโครงเรื่องส่วนใหญ่คล้ายกับรดเลนชาคกนั่นเอง เพียงแต่เพิ่มรายละเอียดและคักแปลงเนื้อเรื่องบ้างเพื่อให้เหมาะสมกับรูปแบบของบทละคร

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นิทานต่างชาติที่มีเค้าโครงเรื่องคล้ายพระรถ-เมรีของไทย

นิทานต่างชาติที่มีเค้าโครงเรื่องคล้ายพระรถ-เมรี หรือนางสิบสอง ของไทย พบมากในประเทศอินเดีย นอกจากนี้ก็พบนิทานลังกา นิทานอาหรับ นิทานไทยใหญ่ และ นิทานลาว ชนิด อยู่โพธิ์ ว่านิทานเขมรก็มี เรียกว่า รถติเสน คำเป็นเรื่องคล้าย พระรถ-เมรีของไทย¹ ในพม่าก็น่าจะมีนิทานที่คล้ายเรื่องพระรถ-เมรีของไทย บัญญา นิตยสุวรรน หัวหน้าฝ่ายวิชาการ กองการสังคีต กรมศิลปากร เล่าให้ผู้วิจัย ฟังว่า เคยนำคณะไปแสดงที่พม่าและได้พบเห็นว่า ละครพม่าเล่นละครซึ่งมีเนื้อเรื่อง คล้ายพระรถ-เมรี หรือนางสิบสองของไทย² แต่ผู้วิจัยก็ไม่พบต้นฉบับของนิทาน

นิทานต่างชาติเท่าที่ได้นับฉบับสมบูรณ์มามี 12 เรื่อง ได้แก่

1. นิทานอินเดีย เรื่อง เจ็ดแม่ จากเบงกอล บรรจบ พันธุเมธา แปล. ตีพิมพ์ใน สตรีสาร ปีที่ 9 (8 พ.ค. 2509)

2. นิทานอินเดีย เรื่อง The Son of Seven Queens จาก Indian Fairy Tales ของ Joseph Jacobs.

3. นิทานอินเดีย จาก Tales from Kaskmir จากแคว้นกัสมิระ เสรีรัฐโกเศศ แปล ใน พื้นความหลัง เล่ม 4

4. นิทานอินเดีย เรื่อง The Demon is at last Conquered by the King's Son จาก Indian Fairy Tales ของ Stokes, Maive

5. นิทานอินเดีย เรื่อง Brave Hiralabasa จาก Indian Fairy Tales ของ Stokes, Maive

6. นิทานลังกา เรื่อง The Seven Princesses จาก Village Folk Tales of Ceylon ของ Parker, Henry

¹ บทละครเรื่อง พระรถเสน กรมศิลปากรสร้างบท (พระนคร : กรมศิลปากร 2500), หน้า ง.

² สัมภาษณ์ นายบัญชา นิตยสุวรรน หัวหน้าฝ่ายวิชาการ กองการสังคีต กรมศิลปากร 29 ธันวาคม 2524

7. นิทานดังกา เรื่อง How a Prince Was Chased by Yakssani
จาก Village Folk Tales of Ceylon

8. นิทานอาหรับ เรื่อง มหมัคลาวิเซ เสรีโยโกเศศ และ นาคะประทีป
แปล ใน ทศมนตร์.

9. นิทานไทยใหญ่ เรื่อง นางสิบสองเมืองนาย บรรจบ พันธุเมธา แปล
ตีพิมพ์

10. นิทานไทยใหญ่ เรื่อง The Story of Twelve Sisters จาก
Shans At Home ของ Milne, Leslie

11. นิทานลาว เรื่อง ทำไมริมฝีปากข้างจึงห้อย จาก นิทานลาว.
ของ ส.พลายน้อย

12. นิทานลาว เรื่อง ภูหัว-ภูนาง, จากนิทานลาว. ของ ส.พลายน้อย
นอกจากนี้ยังมีนิทานต่างชาติอีก 2 เรื่อง แต่ค้นฉบับไม่สมบูรณ์ ได้แก่
นิทานเบงกอล ไม่ปรากฏชื่อ จาก The Indian Antiquary Vol. I
ของ G. H. Damant

นิทานอินเดีย ไม่ปรากฏชื่อ จาก Folk Tales of Hindustan
Allahabad (Shaik Chilli)

เรื่องนางสิบสองประกอบด้วยแบบเรื่อง¹ 3 แบบเรื่อง คือ แบบเรื่องที่
3 2 7, 4 6 2 และ 3 0 2 มีลำดับเหตุการณ์สำคัญตามส่วนในปัญหาสากล
ดังนี้

แบบเรื่องที่ 3 2 7

1. สามีภรรยาเซ็งใจทอดทิ้งลูกสาวสิบสองคนไว้ในป่า
2. นางยักษ์ชื่อสันฆมารเลี้ยงขุนนางสิบสอง
3. เมื่อรู้ว่านางสันฆมารเป็นยักษ์ นางสิบสองจึงหนี

¹ตามปทานุกรมแบบเรื่อง ของ Aarne - Thompson.

แบบเรื่องที่ 4 6 2

4. นางสิบสองเป็นมเหสีของพระราชา
5. นางสิ้นขมารตามมาแก้แค้น โดยแปลงตัวเป็นหญิงสาวสวยให้
พระราชาหลงรักตั้งคนเป็นมเหสี
6. นางสิ้นขมารสร้างป่วย ขอควงตานางสิบสองและขับไล่นางไปอยู่ถ้ำ
7. นางสิบสองคลอดบุตร ต่างฆ่าบุตรกินเป็นอาหาร ยกเว้นนางสุดท้อง
เลี้ยงบุตรไว้ไม่ฆ่า
8. ลูกชื่อพระรถ ออกไปหาอาหารนอกถ้ำ
9. พระรถพนันเพื่อได้อาหารและน้ำ
10. นางสิ้นขมารทราบเรื่อง และส่งพระรถไปหายาเพื่อบำบัดโรค

แบบเรื่องที่ 3 0 2

11. พระรถถือสารไปเมืองยักษ์ชื่อนางกักริ¹
12. ฤาษีแปลงสาร
13. พระรถร่วมรักกับนางกักริและล้างความลับ
14. พระรถขโมยควงตานางสิบสองแล้วหนีแบบทิ้งอนุกรมอุปราชา นางกักริตาย
15. นางสิ้นขมารตาย

จากการศึกษาเปรียบเทียบนิทานต่างชาติที่มีเค้าโครงเรื่องคล้ายกับเรื่องพระรถ-เมรี
ของไทยทั้งหมดนี้ มีนิทานเพียงเรื่องเดียว คือ นิทานไทยใหญ่ เรื่อง นางสิบสองเมืองนาย ที่
คล้ายกับคำว่า เรื่อง พุทธเสนกะ ของภาคเหนือ คือมีเนื้อเรื่องครบทั้ง 8 อนุภาค มีอนุภาค
ย่อยเกือบครบถ้วน และรายละเอียดในแต่ละอนุภาคก็คล้ายคลึงกัน

นอกจากนี้ก็มีนิทานไทยใหญ่ เรื่อง The Story of Twelve Sisters และนิทาน
ลังกาเรื่อง The Seven Princesses ซึ่งเป็นนิทานที่มีอนุภาคเกือบครบชาติเพียงอนุภาค
ที่ 1 คือ กำเนิดนางสิบสอง และรายละเอียดในแต่ละอนุภาคก็ต่างจากพระรถ-เมรี ของ
ไทยด้วย

¹เมรี ในสำนวนทั่วไปของไทย.

เปรียบเทียบแต่ละอนุภาค ระหว่างนิทานต่างชาติกับพระรถ-เมรี ของไทย

อนุภาคที่ 1 กำเนิดนางสิบสอง

เรื่อง นางสิบสองเมืองนาย ของ ไทยใหญ่เท่านั้นที่มีอนุภาคนี้ แต่รายละเอียดต่างจากของไทย คือ ตอนไปบนบานขอลูก บนบานต่อทันไทรใหญ่ที่หัวเวียง แต่เป็นรายละเอียดที่ไม่สำคัญนัก การบนบานต่อทันไม้ใหญ่ เช่น ทันไทร เป็นเรื่องธรรมดา ฉบับไทย กลอนอ่านเรื่องพระรถเมรีเท่านั้นที่เล่าตรงกันว่า บนบานต่อทันไทรเช่นกัน

สาเหตุที่เอาลูกไปปล่อยในป่าต่างไปว่า พ่อไปไคแม่เลี้ยงมาและแม่เลี้ยงยุยงให้เอาลูกไปปล่อยป่าเสีย เรื่องนี้คล้ายกับนิทานลังกา เรื่อง The Seven Princesses ที่ว่า พระราชามีธิดา 7 องค์ แล้วไปไคแม่เหล็กใหม่ซึ่งใส่ร้ายยุยงว่า พระธิดาไม่ช่วยเตรียมเสปียงอาหารจนพระราชาแพ้สงคราม พระราชาจึงให้ประหารชีวิตพระธิดาเสีย แต่แม่เหล็กใหม่ไคไปบอกให้พระธิดารู้ตัวและหนีไปก่อน

ในอนุภาคที่ 1 นี้ นิทานเรื่องนางสิบสองเมืองนาย ยังมีรายละเอียดที่คล้ายคลึงกับคาว เรื่อง พุทธเสนกะมาก คือ การหลอกลูกไปปล่อยป่าว่า หลอกไปเอาน้ำที่บ่อศักดิ์สิทธิ์ที่กินแล้วโรคภัยหายและจะสวยงาม ตรงกันแม่ซื้อเมืองก็คล้ายกัน คือ เวรารมตินคร กับ เวยยมตติ เล่าถึงเรื่องนางสิบสองไปจับปลามากินระหว่างอยู่ในป่า โดยเอาไม้แทงตาปลาทั้งคู่ทั้งสองข้าง ยกเว้นนางสิ้นคนสุดท้อง ที่แทงตาปลาเพียงข้างเดียว อันจะเป็นบุพกรรมต่อมา รายละเอียดนี้คล้ายทั้งพุทธเสนกะ และ รถเสนชากก และ ในเรื่อง พระรถ - เมรีของไทยอื่น ๆ อีกหลายสำนวน แสดงถึงความเชื่อเรื่องกรรมและอิทธิพลของพุทธศาสนาซึ่งจะไม่พบในนิทานต่างชาติเรื่องอื่น ๆ

นิทานลาว เรื่อง ทำไมริมฝีปากข้างจึงห้อย และนิทานลังกาเรื่อง The Seven Princesses มีอนุภาคนี้และมีรายละเอียดคล้ายนิทานไทย คือ เรื่อง การที่พ่อแม่เอาข้าวห่อให้ลูกไปค่าย โดยเฉพาะนิทานลาวมีรายละเอียดว่า พ่อแม่เอาข้าวใส่ไหข้างล่าง ให้ลูกรู้ว่าพ่อแม่ตั้งใจถึงคน ซึ่งคล้ายกับนิทานไทยหลายสำนวน เช่น นิทานพื้นบ้านสำนวนตรัง สงขลา กลอนอ่าน เรื่อง พระรถ - เมรี สำนวนที่ 1 และกลอนบทละคร ของนายบุศย์ เป็นต้น

อนุภาคที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างนางยักษ์และนางสิบสอง

มีนิทาน 3 เรื่องที่มีอนุภาคนี้ คือ นิทานไทยใหญ่ เรื่อง นางสิบสอง เมืองนาย นิทานลังกา เรื่อง The Seven Princesses และนิทานลาว เรื่อง ทำไมริมฝีปากข้างจึงห้อย

นิทานไทยใหญ่ เรื่อง นางสิบสองเมืองนาย มีอนุภาคย่อยครบถ้วนและ รายละเอียดคล้ายคำวพุทธเสนาะมาก เช่น เรื่องนางยักษ์ชวนไปอยู่ด้วยเพื่อช่วยเลี้ยงลูกของนาง ตอนจะหนีเพราะไปพบโครงกระดูกมากมายในสวนจึงไคหนีไป เมื่อนางยักษ์ตามมาไคไปซ่อนในปากของวัวจำฝูงที่ช่วยขับไล่นางยักษ์ไปและชี้ทางให้

นิทานลังกาเรื่อง The Seven Princesses และนิทานลาว เรื่อง ทำไมริมฝีปากข้างจึงห้อย มีรายละเอียดคล้ายกัน แต่นิทานลังกาเล่าว่า นางยักษ์มีลูกสาว 7 คน และมีการสับเปลี่ยนตัวกัน ทำให้ง่ายกินลูกของตัวเองแทนนางสิบสอง

นิทานลาว เป็นนิทานอธิบายเหตุ จมลงเพียงใจความในอนุภาคที่ 2 นี้ว่านางสิบสองหนีไปซ่อนในปากวัวและข้างตามลำดับ และเป็นเหตุให้ข้างถูกสับให้ปากห้อยเหมือนชายฉ้านางสิบสองที่เนอญะแลออกมาจากปากข้างตอนที่ซ่อนอยู่ รายละเอียดอื่น ๆ คล้ายกับของไทยมาก เข้าใจว่านิทานลาวน่าจะไครับอิทธิพล เรื่อง พระรถ - เมรี ไปจากไทย แล้วไปดัดแปลงเป็นนิทานอธิบายเหตุ

อนุภาคที่ 3 นางสิบสองไคเป็นมเหสีของพระราชา

มีนิทาน 2 เรื่องที่มีอนุภาคย่อยครบถ้วนและคล้ายคลึงกับเรื่อง พระรถ - เมรีของไทยมาก คือ นิทานเรื่อง นางสิบสองเมืองนาย ของไทยใหญ่ และนิทานลังกาเรื่อง The Seven Princesses

นิทานไทยใหญ่คล้ายพุทธเสนาะที่เล่าว่า นางสิบสองเดินทางมาในเมืองพบอำมาตย์ที่พระราชาส่งไปแสวงหาสาวงามที่เหมาะสมมาเป็นมเหสีแต่หาไคไค จึงกลับมาพบนางสิบสองนั่งพักอยู่ไคไคไคไค แม้ชื่อเมืองก็ตรงกัน คือ มหานโก และ มหานคร

นิทานลังกา ไปคล้ายกับเรื่อง พระรถ - เมรี หลายสำนวน เช่น นิทานพื้นบ้านสำนวนตรัง บทละครของนายบุษย์ เป็นต้น คือ รายละเอียดที่เล่าว่า พระราชาเสด็จประพาสป่าจึงพบนางสิบสองที่ริมฝั่งแม่น้ำจึงรับนางไปเป็นมเหสี

เรื่องจำนวนของมเหสีนี้พบว่ามินิกานไทยใหญ่ทั้ง 2 เรื่อง นิกาน
ลังกาเรื่อง How Prince Was Chased by Yakssanī ว่ามี 12 คน
ตรงกับของไทย แต่นิทานอินเดียทั้ง 5 เรื่อง และนิทานลังกา เรื่อง The Seven
Princesses ว่ามีจำนวน 7 คน ที่แปลกไป คือนิกานอาหรับว่าเป็นนางสนม และ
มีถึง 40 คน

นิทานลังกาเรื่อง How a Prince Was Chased by Yakassinī
ยังได้เล่าเรื่องบุพกรรมของมเหสีทั้ง 12 ว่าชาติก่อนนางทั้ง 11 คนที่ได้จับปลามา
ฆ่าโดยร้อยตาปลาทั้ง 2 ช้าง แต่นางคนสุดท้ายไม่ได้ฆ่าเพียงแต่ร้อยตาเล่นข้างเดียว
แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเชื่อเรื่องกรรมในพุทธศาสนาที่น่าองเกี่ยวกับนิทาน
ไทยใหญ่ในสำนวนนี้ด้วย

อนุภาคที่ 4 นางสิบสองประสพเคราะห์กรรมเพราะนางยักษิณี

ทุกสำนวนมีอนุภาคนี้ยกเว้น นิกานลาวทั้ง 2 สำนวน สำนวนที่คล้าย
เรื่อง พระรถ - เมรี ของไทยมากที่สุด คือ นิกานไทยใหญ่ เรื่องที่ 1 และนิทาน
ลังกาเรื่อง The Seven Princesses ที่เล่าว่านางยักษิณีตามมาเป็นมเหสีของ
พระราชารีกองค์หนึ่ง โดยแปลงเป็นหญิงสาวสวยเพื่อแก้แค้นนางสิบสอง

ส่วนสำนวนอื่น ๆ นางรากษสแปลงมาเป็นสาวสวยเพื่อเป็นมเหสีของ
พระราชารีกโดยไม่มีความสัมพันธ์กับนางสิบสองมาก่อน แต่เป็นการกำจัดเพราะความอิจฉา
ในฐานะเมียข้อยเมียหลวง

เรื่องการให้ควักตานางสิบสองนั้นมีเพียง 3 สำนวน คือ นิกานอาหรับ
นิทานอินเดีย The Son of Seven Queens และ Tales from Kashmir
ที่นางยักษิณีขอลให้พระราชารีกควักตานางสิบสองให้นางเพื่อแสดงว่ารักนางจริง แต่ก็ไม่มี
มีสำนวนใดเลยที่เล่าตรงกับของไทย เรื่องที่หาอุปมาอุปไมยจะเอายามารักษา

นิทานที่เหลือเป็นในลักษณะที่ว่า นางยักษิณีกินสัตว์และผู้คนในเมืองและ
ใส่ร้ายว่านางสิบสองเป็นผู้กระทำจนนางสิบสองถูกขับไล่ออกจากนครหรือ
นางยักษิณีแอบขโมยควักตานางสิบสองไปแล้วใส่ร้ายว่านางสิบสองเป็นยักษิณีหรือผีกระสือ
กินคนกินเอง นางสิบสองจึงถูกขับไล่ออกจากวัง

มีนิทาน 2 เรื่อง คือ Tales from Kashmir และนิทานอาหรับ
ที่ไม่ปรากฏเรื่องการออกยากจนต้องกินลูกของตัวเอง

อนุภาคที่ 5 พระรุดแสดงความสามารถให้ปรากฏ

มีนิทานเพียง 2 เรื่อง คือนิทานไทยใหญ่ทั้ง 2 เรื่องที่คล้ายคลึง
กับเรื่อง พระรุด - เมรีของไทย คือ พระรุดได้แสดงความสามารถในการพนันเลี้ยงแม่
และป้า และว่า เล่นหมากนึม ตรงกัน ซึ่งในนิทานไทยใหญ่เรื่องนางสิบสองเมืองนาย
อธิบายไว้ว่าคือ การเล่นสะบ้าพนัน ซึ่งเป็นการเล่นที่ตรงกันกับการเล่นอย่างหนึ่งที่พุทท-
เสนกะเล่นใน คำว่า เรื่องพุททเสนกะ และในเรื่องพระรุด - เมรี ของภาคใต้ก็ระบุ
ถึงสะบ้าควย และระบุควยว่าชนะขอแลกข้าวและน้ำ 12 ห่อ ตรงกัน

นิทานที่เหลือเป็นลักษณะการหาอาหารตามปกติ เช่น ล่าสัตว์ ไปขอเขา
หรือไปลักขโมยมา

อนุภาคที่ 6 นางยักษทำอุบายกำจัดพระรุด

มีนิทานอยู่ 2 ส่วนวน ได้แก่ นิทานไทยใหญ่ทั้ง 2 เรื่อง ที่มีเรื่อง
คล้ายคลึงกับเรื่อง พระรุด - เมรี ของไทยมาก คือ กุมารถูกใช้ถือสารลับไปยังเมืองยักษ์
ระหว่างทางได้พบดาบช่วยแปลงสารจากร้ายกลายเป็นดี ทำให้ได้แต่งงานกับลูกสาวยักษ์

ส่วนวนอื่น ๆ เป็นไปในลักษณะที่เข้าไปเอาของวิเศษต่าง ๆ จากญาติของ
นางยักษ์ เช่น พ่อ แม่ พี่ชาย น้องสาว เป็นต้น หรือไปเอาของที่หาได้ยาก เป็นไปใน
ลักษณะนิทานผจญภัยมากกว่า แต่ก็พอมีเค้าคล้ายคลึงกันบ้าง จะเปรียบเทียบให้เห็นใน
ตารางต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

	นิทานอินเคียบ 1	นิทานอินเคียบ 2	นิทานอินเคียบ 3	นิทานอินเคียบ 4
1. จำนวนครั้งที่ไป	1	3	3	4
2. ของที่ไปเอา	แดงโมลูกขาว 12 วา เม็ดยาว 13 วา จากแม่ของนางยักษ์	1. ดวงตาของมเหสีทั้ง 7 2. รั้วที่ให้น้ำนมตลอดทั้ง กลางวันกลางคืน 3. รวงข้าวที่มีเม็ดยาว ล้านๆและสุกในวันเดียว ทั้ง 3 ครั้งจากแม่ของ นางยักษ์	1. น้ำนมเสือ 2. ยาจากตาของนาง (ที่จริงคือ พ่อ) 3. หัว จากยายของนาง (ที่จริงคือ แม่)	1. น้ำนมเสือ 2. ขนนกอินทรี 3. ข้าวที่ขึ้นในเวลา กลางคืน จากพี่ชายของนาง 4. น้ำพุวิเศษ จากน้องสาว
3. ผู้แปลงสาร	ไม่มี เด็กฉีกจดหมายไปเอง	เจ้าหญิงท่างเมือง	ฟ้ากักร์	ฟ้ากักร์

	นิทานอินเดีย 5	นิทานอินเดีย 6	นิทานอินเดีย 7	นิทานสังกาศ 1
1. จำนวนครั้งที่ไป	3	3	3	ถือสารไปเมืองนางยักษิณีไม่ได้บอกวิศณุประสงค์
2. ของที่ไปเอา	1. คอกกุดหลามน้ำ 2. คอกไม้ 3. สำหรับไปเอาจากแม่ของนางยักษิณี	1. ฟองสมุทร 2. ข้าวปลูกในสังกาศ สุกในวันเดียว 3. รั้วยาว 1 คิวบิต สูง ครึ่งคิวบิต	1. น้ำที่ร้องเพลงได้ 2. ข้าววิเศษ 3. ข้าวจากญาติ ได้พบสิงโต หม่าป่า และสัตว์อื่นๆ ที่ทำให้เชื่อองค์ช่วยการเรียกเป็น ลุง, พี่	
3. ผู้ที่แปลงสาร	เจ้าหญิงลูกสาวยักษิณี	สันยาสินักบวชชาวฮินดู ช่วยแปลงร่างให้เป็นนกคิงคิงเข็ชเชอและนกแก้วใน 2 ครั้งแรก และสอนให้เรียกนางยักษิณีว่า "ป่า"	โยคี	

	นิทานลังกา 2	นิทานไทยใหญ่ 1	นิทานไทยใหญ่ 2	นิทานอาหรับ
1. จำนวนครั้งที่ไป	ไม่มีอนุภาคนี้	ใช้ถือสารไปโดยไม่ได้ออก วัตถุประสงค์	1	4
2. ขอมที่ไปเอา	—	—	เพื่อไปศึกษาวิชาจากพ่อ ของนางแต่ที่แท้คือส่งไปให้ สามีของนางกิน	1. หัวใจวัวดำ ข คำบลหุมเขาคำ 2. หัวใจวัวแดง ข คำบลหุมเขาแดง 3. ผลทับทิม ข คำบล- หุมเขาขาว 4. ปราสาทลอยบนยอด เขากาฬที่เป็นที่อยู่ของพ่อ ของนางยักษ์
3. ผู้แปลงสาร	—	—	ธานี	—

นิทาน 5 เรื่องที่ระบุขอบข่ายคล้ายกัน คือ นางยักษ์ทำเป็นป่วยให้ไปเอา ยา ไค้แก่ นิทานอินเดีย 4 เรื่อง ยกเว้น The Son of Seven Queens และ นิทานอาหรับ

มีเรื่องอนุภาคของการให้ถือสารลับไป แต่ใจความให้มาผู้ถือสารเสีย แล้ว ระหว่างทางมีผู้ช่วยแปลงสาร เกือบทุกสำนวน ยกเว้นนิทานอาหรับ

นิทานไทยใหญ่ เรื่อง นางสิบสองเมืองนาย และ นิทานลังกา The Seven Princesses ว่าให้ถือสารไปเมืองของนางแต่ไม่ได้บอกวัตถุประสงค์

นิทานอินเดียเรื่อง The Son of Seven Queens ให้ถือสารไปเอา ของที่กุมารอยากได้เอง เป็นการหลอกของนางยักษ์

นิทานไทยใหญ่ เรื่อง The Story of Twelve Sisters คล้ายกัน คือ นางยักษ์หลอกให้ไปศึกษาวิชาจากพ่อของนางโดยนางจะฝากสารไปให้

เรื่องผู้ช่วยแปลงสารนั้น คล้ายคลึงกัน คือ นิทานไทยใหญ่ทั้ง 2 เรื่อง เป็น ฤาษี นิทานอินเดีย เรื่องที่ 3 และ 4 ว่า คือ ฟาร์กัร ก็เป็นนักบวช ยังมีเค้ากันบ้าง ที่แปลก คือ นิทานอินเดียเรื่องที่ 2, 5 และนิทานลังกาเรื่อง The Seven Princesses ว่าเป็นเจ้าหญิง นิทานอินเดียเรื่องที่ 1 ว่ากุมารเองเป็นคนอ่านและทำลายหนังสือนั้น เสีย

สำหรับเรื่องเจ้าหญิงนั้น ส่วนนวนิทานอินเดียเรื่องที่ 2 และนิทานลังกาเรื่อง The Seven Princesses ว่าเป็นเจ้าหญิงเมืองหนึ่งระหว่างทาง นิทานอินเดีย เรื่องที่ 5 ว่าเป็นลูกสาวยักษ์ ชื่อ โสนารี ยักษ์ไปลักมาจากพ่อแม่ตั้งแต่ยังเด็ก ยักษ์ จะเอาไม้เท้าวางไว้ที่เท้าเธอจะเคลื่อนไหวไม่ได้เหมือนตาย ต้องเอาไม้เท้ามาวางที่ ศีรษะเธอจะฟื้น

นิทานอินเดียเรื่องที่ 4 ก็เอ่ยถึงเจ้าหญิงที่เป็นลูกสาวของยักษ์ไว้คล้ายกับ นิทานอินเดีย เรื่องที่ 5 มาก แต่เรื่องที่ 4 นี้เป็นลูกสาวจริง ๆ ถูกพ่อชิงไว้ใน ห้วงเวลาพ่อไม่อยู่เธอจะตองนอนบนเตียงโดยมีไม้เท้าอันหนึ่งวางที่เท้า และอีกอันหนึ่ง วางไว้ที่ศีรษะ เธอก็จะอยู่ในสภาพเหมือนตาย เมื่อพ่อกลับมาจะเอาไม้เท้าสลบที่กันเธอก็ จะฟื้นคืนชีวิต กุมารได้พบเจ้าหญิงเข้าและนางได้บอกวิธีที่จะฆ่าพ่อของนางซึ่งเป็นยักษ์ว่า

หัวใจของพ่อเธอเป็นนก ซึ่งอยู่ในกรงบนต้นไม้ใหญ่คนละฝั่งมหาสมุทร แต่ถ้าใครฆ่ามัน แล้วปล่อยให้โลहितตกถึงพื้นดิน ก็จะเป็นปีศาจมากมายขึ้นมาแทน ในที่สุดกุมารก็ฆ่า ยักษ์โคสำเร็จด้วยความช่วยเหลือของพาร์กีย์ ซึ่งก็คล้ายกับนิทานอินเดีย เรื่องที่ 5 ที่ เจ้าหญิงโสณารีได้ช่วยเหลือกามที่เก็บซ่อนวิญญาณของพ่อนาง จนได้รู้ว่า เป็นนกตัวหนึ่ง อยู่บนหัวงูใหญ่ที่อยู่บนต้นไม้ที่มี เสือ หมี และ แมลงป่องคอยรักษาอยู่

จะเห็นได้ว่านิทานอินเดีย เรื่องที่ 4 และ 5 คล้ายคลึงกันมากในเรื่อง ที่เกี่ยวกับเจ้าหญิงลูกสาวยักษ์ อาจจะมีที่มาจากที่เดียวกันหรือได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน แต่เรื่องที่ 5 ผิดเพี้ยนไปเรื่องที่ว่า เป็นลูกที่ยักษ์ไปขโมยมาจากพ่อแม่ตั้งแต่ยังเด็ก ความ ทอนนี้คล้ายกับ เรื่องพระรถ - เมรี ของไทยที่ว่านางเมรีเป็นลูกสาวกษัตริย์ที่ยักษ์มา เอาไปเลี้ยงไว้แต่เล็ก

ใจความในอนุภาคที่ 6, 7 และ 8 เป็นต้นไปนี้ตรงกับแบบเรื่องที่ 302 ซึ่งจะพบว่าในรายละเอียดแล้วจะมีนิทานเพียง 2 ส่วนเท่านั้น คึงกล่าวแล้ว คือ นิทานไทยใหญ่ทั้ง 2 ส่วนที่ตรงกับพระรถ - เมรี ของไทยว่านางยักษ์ส่งกุมารไป ยังเมืองของนางให้ลูกสาวของนางกิน แต่การฉกฉับเป็นตรงข้ามกุมารได้เข้ามาช่วยแปลง สารจนได้แต่งงานกับลูกสาวยักษ์

ส่วนส่วนอื่น ๆ เป็นไปในลักษณะส่งไปหาของหายากจากสัตว์ร้าย หรือญาติ ของนางยักษ์แทน แต่นิทานอินเดีย เรื่องที่ 4 และ 5 มีเค้าว่ามีเรื่องของลูกสาวยักษ์ เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะนิทานอินเดียเรื่องที่ 5 ว่าเป็นเจ้าหญิงมนุษย์ที่ยักษ์ไป ขโมยมา ซึ่งตรงกับเรื่อง พระรถ - เมรีของไทยบางส่วน เช่น ส่วนของนายบุศย์ เป็นต้น แม้นิทานอินเดีย เรื่องที่ 2 ก็มีเรื่องเจ้าหญิงมนุษย์ที่เป็นผู้ช่วยพระกุมารระหว่าง ทาง นิทานดังกล่าวก็มีเรื่องเจ้าหญิงที่ช่วยกุมาร ซึ่งอาจจะเป็นเค้าที่มาของเรื่องเกี่ยวกับ นางเมรีของไทย

อนุภาคที่ 7 พระรถกลับมาได้พร้อมของวิเศษต่าง ๆ

มีนิทานเพียง 2 เรื่องที่คล้ายคลึงกับเรื่องพระรถ - เมรีของไทย มาก คือนิทานไทยใหญ่ ทั้ง 2 เรื่อง คือ มีการทดลองถามความลับต่าง ๆ จากลูกสาว ยักษ์ และขโมยของวิเศษต่าง ๆ หนี เมื่อนางยักษ์ตามมาถึงที่ของวิเศษเป็นอุปสรรคใน

การติดตามจนนางตามไม้ต้นและซากใจหายไป โดยเฉพาะนิทานไทยใหญ่ เรื่องที่ 1 มีรายละเอียดเกี่ยวกับของวิเศษต่าง ๆ มากมายซึ่งคล้ายคลึงกับคำว เรื่องพุทธเสนะมาก

ส่วนอื่น ๆ ก็มีรายละเอียดบางอย่างที่ตรงกับของไทย คือ

นิทานอินเดียเรื่องที่ 3 กล่าวถึงนางยักษ์โคไห้ของต่าง ๆ แก่กุมาร คือ สบู่วิเศษ เพลงดิน เป็นภูเขาใหญ่ เข็มวิเศษ เพลงเป็นภูเขาเตี้ย ๆ ที่เข็มนักอยู่น้ำวิเศษ เพลงเป็นทะเลกว้าง ก็ตรงกับว่านโปรยเป็นอุปสรรคของไทย

นอกจากนี้ยังมียารักษาคนตาบอด และชีวิตของบรรดายักษ์ทั้งหลายที่อยู่ในนรกต่าง ๆ

นิทานไทยใหญ่เรื่อง The Story of Twelve Sisters มีเรื่องใส่ชีวิตของพวกยักษ์ กงสายใจของยักษ์ และคอกไม้วิเศษที่โยนลงพื้นดินจะกลายเป็นภูเขา 3 ลูก 7 ลูก และ ไม้บรรลัยกัลป์

นิทานลังกาเรื่อง The Seven Princesses มีเรื่องกุมารขอยารักษาตาจากแม่ของนางยักษ์กลับมา

นิทานอาหรับ กุมารโค้วงตาของแม่ทั้ง 40 คนคืนมา รวมทั้งขวกบรรจุกวงใจของนางยักษ์

เรื่องหัวใจของนางยักษ์นั้นนิทานอินเดียเรื่องที่ 1, 3 และ 5 ว่าหัวใจของนางยักษ์เป็นนกกต่าง ๆ ซึ่งต่างไปจากเรื่อง พระรถ - เมรีของไทย นิทานลังกาเรื่องที่ 2 เล่าผิดเพี้ยนไปเป็นว่า กุมารแค้นพระราชินีที่เป็นใจให้ควักตาแม่และป้าของตนและทำให้ลำบากจึงฆ่าพระราชินีโดยฆ่านกแก้วทองคำที่เป็นชีวิตของพระราชินีแล้วจึงเผาปราสาทรวมทั้งนางยักษ์ที่อาศัยอยู่ในนั้น เขาใจว่าอาจจะเป็นความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนไปของนิทานแต่ก็พอมองเห็นเค้าของความคล้ายกัน

ส่วนนิทานอินเดียเรื่องที่ 2 และ 4 ไม่มีเอ่ยถึงเรื่องหัวใจของนางยักษ์เลยแต่นางยักษ์ตายเพราะพระราชารูความจริงและสั่งประหาร

นิทานลังกาเรื่อง The Seven Princesses ก็ไม่มีเอ่ยถึงหัวใจของนางยักษ์ เล่าสั้น ๆ ว่า กุมารฆ่านางยักษ์ตายโดยไม่ได้ออกถึงวิธีการฆ่า

นิทานไทยใหญ่ทั้งสองส่วนวนเล่าถึงหัวใจนางยักษ์ไว้ตรงกันและคล้ายกับเรื่องพระรถ - เมรี ของภาคเหนือ คือนิทานพื้นบ้านของแม่ฮ่องสอนและคำวเรื่องพุทธ-เสนกะ ซึ่งระบุไว้ว่า คือ ชนุสายใจ หรือ กงสายใจ

อนุภาคที่ 8 นางยักษ์ตาย

คล้ายกับ พระรถ - เมรี ของไทย คือ มีการรักษาตาของแม่และป้าให้หายตึคังเคิมก่อน แต่มีรายละเอียดต่างไป คือ

นิทานอินเดียเรื่องที่ 2 และ 5 และนิทานไทยใหญ่เรื่องที่ 1 กล่าวว่ากุมารไปหลอกจนไคควงตาของแม่และป้ากลับคืนมาใส่ให้เห็นตึคังเคิม โดยเฉพาะนิทานอินเดียเรื่องที่ 5 ใกล้เคียงกับ เรื่องพระรถ - เมรีของไทยมากที่สุด คือ ได้มาทั้งลูกต่านางสิบสองและยารักษาตาที่ไซคุกันด้วย

ที่แปลกไป คือ นิทานอินเดียเรื่องที่ 1 ว่าไคคากกลับคืนมาเพียง 23 ช้างเท่านั้นเพราะนัยน์ตาที่แม่ของนางยักษ์ร้อยคอเป็นสร้อยไว้นั้น นางไคคทำหายไปข้างหนึ่ง กุมารจึงเอาควงตาใส่ให้ป้าทั้ง 11 คน คนละ 2 ช้าง แต่แม่นั้นเหลือนัยน์ตาเพียงข้างเดียว โดยบอกว่าตนเองจะเป็นเหมือนนัยน์ตาอีกข้างหนึ่งให้แม่เอง ซึ่งตรงข้ามกับเรื่อง พระรถ- เมรี ของไทยที่นางน้องคนสุดท้ายต้องถูกควักตาตอนแรกเพียงข้างเดียว ทำให้พอมองเห็นเค้าว่าคงเป็นเพราะความสับสนคลาดเคลื่อนในการเล่าจึงกลายเป็นต่างกันไป แต่ความจริงก็คือ มีเค้าว่านางคนสุดท้ายนี้จะต้องมีตาเหลืออยู่เพียงข้างเดียว

มีนิทานอีก 4 ส่วนวนไม่มีเรื่องเอาลูกตาใส่ แต่เป็นแค่เอายารักษาตามาใส่ก็กลายเป็นเห็นตึคังเคิม ได้แก่ นิทานอินเดีย เรื่องที่ 3 และ 4 และนิทานไทยใหญ่เรื่องที่ 2 และ นิทานลังกาเรื่องที่ 1 โดยเฉพาะนิทานอินเดียนั้นมีเค้าคล้ายกันเองมากคือเล่าว่า ยาที่รักษาหายนั้นเป็นน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

ที่ต่างไปมาก คือ นิทานไทยใหญ่ เรื่องที่ 1 ว่านัยน์ตากลับเป็นเห็นตึคังเคิมเองด้วยบุญบารมีของลูกของนาง นิทานอาหรับบอกว่า กุมารบังคับให้นางยักษ์ทำให้นัยน์ตาของแม่กลับคืนตึคังปกติแต่ไม่ได้บอกวิธี

ส่วนนิทานลังกา เรื่องที่ 2 ไม่ได้เอ่ยถึงการรักษาตาให้คืนดีเลย

เรื่องการตายของนางยักษ์นั้นมาถึง 6 ส่วนวน คือ นิทานอินเดียเรื่อง ที่ 1, 3, 5 และนิทานไทยใหญ่ ทั้ง 2 เรื่อง รวมทั้งนิทานลังกาเรื่อง The Seven Princesses ที่เล่าตรงกันว่ากุมารเป็นเป็นผู้ฆ่านางยักษ์ตาย และ 5 ส่วนวน ยกเว้นนิทานลังกาเรื่อง The Seven Princesses ที่เอ่ยถึงวิธีการฆ่าเกี่ยวกับการได้ หัวใจ หรือชีวิตของนางยักษ์ที่เก็บไว้นอกตัวเป็นสิ่งของหรือสัตว์ตรงกับเรื่องพระรด - เมรี ของไทยอื่น ๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มชาคกที่กล่าวว่านางยักษ์ออกแตกตายเอง

มีอยู่เพียง 2 ส่วนวนเท่านั้น คือ นิทานอินเดียเรื่องที่ 2 และ 4 ที่เล่าว่านางยักษ์ตายเพราะถูกพระราชาสั่งประหาร

นิทานไทยใหญ่ทั้ง 2 ส่วนวนยังมีการเล่าถึงเรื่องราวหลังจากนางยักษ์ ตายเป็นท่านองนิทานตำนานสถานที่ เช่นเดียวกับนิทานพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงของไทย คือ

นิทานไทยใหญ่นางสิบสองเมืองนายว่า ยังมีด้านางสิบสองอยู่ทางทิศ ตะวันตกของเมืองนาย คอยเฝ้า คอยแจ้ปรากฏอยู่ คือ เมื่อนางยักษ์ตายขุนหอคำก็ให้เอา เถวียนใส่ศพนางไปทิ้ง ภูเขาค้างคาวไว้ เรียก " หลอยเฝ้า " หนองน้ำที่ล้างเลือดเรียก " หนองแก้ว " ส่วนที่หัวกะโหลกไปตกเรียก " หลอยแจ้ " (คอยแจ้)

นิทานไทยใหญ่ เรื่อง The Story of Twelve Sisters เล่าว่า พระราชาให้เอาศพนางยักษ์ไปทิ้งไกล ๆ แต่เนื่องจากรูปร่างนางยักษ์ใหญ่โต มหิมาจึงได้ศักร่างออกเป็นชิ้น ๆ ระหว่างทางกระชุกตกในหุบเขา หุบเขานั้นกลายเป็น ภูเขาและเกิดทะเลสาบค้ำย ส่วนศีรษะของนางยักษ์โยนไปกลายเป็น เกาะ

ส่วนนิทานลาวเรื่อง ภูท้าว - ภูนาง แปลกไปจากเรื่องอื่น ๆ คือ ตอนท้ายค่อนข้างซับซ้อน กลายเป็นเรื่องนางยักษ์ไปได้สามีมนุษย์แล้วถูกทอดทิ้งไปเพราะ รูว่านางเป็นยักษ์เพราะแอมไปเห็นกองกระดูกมนุษย์ที่หายสวนที่นางห้ามเข้า ซึ่งกลับไป คล้ายกับเรื่อง พระรด - เมรีของไทยตอนนางสิบสองหนีนางยักษ์ มีเนื้อเรื่องคล้าย เรื่อง พระรด - เมรีของไทยเฉพาะตอนท้าย คือ เป็นเรื่องเฉพาะระหว่างพระรด กับนางเมรีและพระรดหนีนางไป แต่ชื่อไปตรงกับวรรณกรรมท้องถิ่นของภาคเหนือ คือ คำว่า เรื่องพุทธเสนกะ เข้าใจว่านิทานลาวเรื่องนี้จะได้รับอิทธิพลไปจากไทย

ค่อนข้างเล่าเป็นทำนองนิทานอธิบายเหตุประจําถิ่นถึงเหตุของการเกิดภูเขาสองลูก คือ ภูท้าว และ ภูนาง ว่าอยู่ใกล้ ๆ กับหลวงพระบางในปัจจุบัน

นิทานลาวเรื่องนี้ก็ไปตรงกับที่ ชนิต อัญโพธิ์ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่าในท้องเรื่องเองก็กล่าวถึงนครของนางสินขมาร แม่ของนางเมรีว่า ชื่อ คชปุระ คล้ายกับจะแปลได้ว่า " เมืองล้านช้าง " ซึ่งเรารู้จักกันดีในพงศาวดาร และก็มีงเงี้ยวที่ตั้งชวา. แม่น้ำโขงตรงหน้าเมืองหลวงพระบางนั้นมีภูเขาย่อม ๆ อยู่ลูกหนึ่งเรียกกันว่า เขานางเมรี กล่าวกันว่า นางเมรีติดตามพระรถเสนผู้สามีมาสิ้นชีวิตลงที่ตรงนั้น แล้วเลยกลายเป็นภูเขาไป และว่า ที่ตั้งชายแม่น้ำโขงที่รอยเท้าของนางเมรี กล่าวกันว่า เป็นรอยเท้าเปื่องชวา เท้าอีกข้างหนึ่งก้าวข้ามแม่น้ำโขงซึ่งกว้าง 1000 หลา

ในพงศาวดารลานช้างตอนต้นก็มีงเงี้ยวมีชื่อมาคล้าย ๆ กับพระรถเสน กับนางกักริ คือ กล่าวไว้ว่า

อันนี้จักจารีกัถววงศา อันเป็นพระยายักษ์ยุคแต่เมืองลังกามาเป็นใหญ่
ในนครศรีสัตนาคนหุตนี้แต่ปฐมหัวที่ ยังมีพระยายักษ์คนหนึ่งชื่อว่า นันทา เมียชื่อ
พระมหาเทวี ลูกชื่อนางกักริ (คือ เมรี) เขาเจ้าตัวนางตายก่อนเมีย จึงไปเป็น
พระยาอินทปัต เกิดลูกชื่อเจ้าพุทธเสน (พระรถ) มาเอานางกักริไปเป็นเมีย
มีลูกชายคนหนึ่งชื่อว่า ทาวพิศ มีลูกหญิงหนึ่งชื่อนางพิไลย เขาเจ้าเอากันเป็นัว
เป็นเมียกัน

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ชนิต อัญโพธิ์. นิทานวรรณคดี หน้า 229

²ประชุมพงศาวดาร เล่ม 2 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1 ตอนปลาย และ ภาค 2) (พระนคร : คุรุสภา, 2506), หน้า 134.

ความสัมพันธ์ระหว่างนิทานต่างชาตินานาชาติต่าง ๆ กับเรื่องพระรถ - เมรี ของไทย

จากการศึกษาเปรียบเทียบนิทานต่างชาติที่มีเค้าโครงเรื่องคล้ายกับเรื่องพระรถ - เมรี ของไทย แสดงให้เห็นว่านิทานเรื่อง พระรถ - เมรี ไม่ใช่ต้นแบบพื้นบ้านพื้นเมืองของไทยเราเองดังที่เคยเข้าใจกัน เพราะเรายังพบนิทานต่างชาติมากมายที่มีเค้าเรื่องเหมือนพระรถ - เมรี โดยเฉพาะนิทานอินเดียมีมากที่สุด เท่าที่ได้ค้นฉบับมา มีถึง 5 เรื่อง และมีไม่ได้ค้นฉบับมาอีก 2 เรื่อง ซึ่งตรงกับที่ ดร. กิ่งแก้ว อัครดากร เคยศึกษาเปรียบเทียบไว้ว่านิทานที่มีสมบรูณ์เรื่องเหมือนพระรถ - เมรีของไทย มีที่อินเดียมากที่สุด และพบมากแถบसानทิล เบงกอล และแคชเมียร์ ในฐานะที่ประเทศไทยและอินเดียมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในด้านศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งศาสนามาแต่ครั้งโบราณ จนกล่าวได้ว่า อินเดียเป็นบ่อเกิดแห่งหนึ่งของวัฒนธรรมไทยทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรมนิยมประเพณีวัฒนธรรม รวมทั้งวรรณคดี จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่านิทานอินเดีย น่าจะเป็นที่มาของเรื่อง พระรถ - เมรี ของไทย เมื่อพิจารณาถึงสภาพภูมิศาสตร์ก็จะเห็นว่า ประเทศไทยอยู่ใกล้กับชายทะเลด้านตะวันออกของอินเดีย แถบเบงกอล แคชเมียร์ อันเป็นดินแดนที่เป็นแหล่งที่พบนิทานแบบเรื่องเหมือนพระรถ - เมรี ของไทยอยู่มาก การติดต่อสะดวกมากทั้งทางน้ำอันเป็นเส้นทางสำคัญและทางบกโดยผ่านประเทศพม่า

พิจารณาถึงรายละเอียดที่ศึกษาเปรียบเทียบเนื้อเรื่องในแต่ละอนุภาคแล้วก็พบว่านิทานอินเดียทั้ง 7 เรื่องต่างไปจากนิทานเรื่อง พระรถ - เมรี ของไทยบ้าง คือ จำนวนมเหสีทุกสำนวนจะเฉลี่ยถึงเพียง 7 คน และไม่มีเรื่องราวตอนต้นที่เป็นกำนิคนางสิบสองเลย แต่จะเริ่มเรื่องว่า พระราชามีมเหสีอยู่แล้ว 7 องค์ แต่ไม่มีลูก แล้วต่อมาไปได้นางยักษ์ซึ่งแปลงเป็นหญิงสาวสวยมาเป็นมเหสีอีกองค์หนึ่งและหลงใหลมาก คือ นิทานอินเดียจะไม่มีแบบเรื่องที่ 327 แต่จะเล่าเรื่องแบบเรื่องที่ 462 และ 302 ติดต่อกันเป็นเรื่องเดียวกัน แต่ตอนท้ายเจ้าชายจะถูกส่งไปหาสัตว์ร้าย หรือญาติของนางยักษ์ ไม่ใช่ลูกสาวยักษ์ตามแบบนิทานไทย

แต่นิทานอินเดียก็มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนางเอกที่เป็นเจ้าหญิงอยู่ 3 สำนวน และที่ใกล้เคียงกับของไทยมากที่สุด คือ นิทานอินเดียเรื่องที่ 4 และ 5 ที่เล่าว่าเจ้าหญิงเป็นลูกสาวยักษ์ มีส่วนช่วยให้เจ้าชายได้ของที่ต้องการและฆ่าพ่อของนางโดยเฉพาะสำนวนที่ 5 กล่าวถึงเจ้าหญิง โสนา ร์ที่ว่าเป็นเจ้าหญิงมนุษย์ที่ยักษ์ไปขโมยมาจาก

บิคา มารดาตั้งแต้อยู่เล็ก ส่วนนิทานอินเดียเรื่องที่ 2 ว่าเป็นเจ้าหญิงมนุษย์ที่มีส่วนช่วยในการแปลงสารให้

ผู้วิจัยเห็นว่านิทานพื้นเมืองของอินเดียเหล่านี้จะเป็นที่มาของเรื่อง พระรถ - เมรี ในประเทศไทย แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอนุภาคและรายละเอียดบางประการไปในขณะที่มีการถ่ายทอด ตามลักษณะของสภาวะแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ

นอกจากนี้ยังพบนิทานต่างชาติทำนองเรื่อง พระรถ - เมรี อีกทั้งในลังกา อหรับ ไทยใหญ่ และลาว

สำหรับนิทานลังกามี 2 เรื่อง มีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างนิทานไทยใหญ่ และนิทานอินเดีย กล่าว คือ

นิทานลังกา เรื่อง The Seven Princesses มีเค้าโครงเรื่องใหญ่ ตอนต้นคล้ายเรื่องพระรถ - เมรีของไทย แม้ในรายละเอียดก็คล้ายกัน คือ เริ่มต้นเรื่องที่กล่าวถึงกำเนิดของนางสิบสองเล็กน้อย คือ เริ่มด้วยแบบเรื่องที่ 327 เหมือนกัน มีรายละเอียดที่ผิดเพี้ยนไปบ้างแต่ก็มองเห็นเค้าความคล้ายคลึง เช่น

มีเรื่องที่ว่านางสิบสองต้องไปอยู่ป่า แต่ไปคล้ายนิทานไทยใหญ่เรื่องที่ 1 ที่มีบทบาทของแม่เลี้ยงมาเป็นสาเหตุ แต่นิทานลังกาเรื่องที่ 1 นี้เล่าว่า นางหังเจ็คเป็นชિકากษัตริย์ถูกมเหสีใหม่ใส่ร้ายว่าไม่ช่วยส่งเสบียงอาหารในการรบจนชกษัตริย์แพ้สงคราม จึงทรงพระพิโรธจะให้ประหาร มเหสีใหม่บอกนางหังเจ็คให้รู้ตัวและหนีไปเสีย

มีเรื่องแม่เลี้ยงให้ข้าวห่อไปกินระหว่างทาง คล้ายเรื่องของไทย

มีอนุภาคที่ 2 อันแสดงความสัมพันธ์ระหว่างนางยักษ์และนางสิบสองที่ผูกพันกันมาก่อน คล้ายพระรถ - เมรี ของไทย แต่ผิดเพี้ยนไปว่านางยักษ์ไม่ได้เลี้ยงขุนนางหังเจ็คเพียงแต่นางหังเจ็คไปขออาหารและที่พักคืนหนึ่งตกกลางคืนสามีของนางยักษ์กลับมา จะเข้าไปกินนางหังเจ็ค เพราะหัตถ์ที่น้องคนสุดท้องแอมไปเห็นกองกระดูกมนุษย์ที่หลังบ้านก่อนจึงรู้ตัวและไขความฉลาดเอาตัวรอดได้โดยแอมเปลี่ยนเสื้อผ้ากับลูกสาวยักษ์ซึ่งมี 7 คน เท่ากัน ยักษ์จึงจับลูกของตนไปต้มกินแทน

อนุภาคที่ 3 ลูกสาวยักษ์แปลงเป็นสาวสวยมานั่งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ จนพระราชา มาพบและมีการชู้ตโต้ตอบด้วยคำพูดทำนองเดียวกับที่พระราชามาพบนางทั้งเจ็ด จนได้เป็น เมเหสีของพระราชาเพื่อแก้แค้นนางสิบสอง ก็ดำเนินเรื่องคล้าย พระรถ - เมรีของไทย มาก

ตอนท้ายเรื่องไปคล้ายนิทานอินเดีย คือ นางยักษ์ให้กุมารถือสารไปหาแม่ของนาง และมีเรื่องเจ้าหญิงมุนษย์ที่กุมารไปพบที่เมือง ๆ หนึ่ง ได้ช่วยให้เจ้าหญิงพ้นจากการถูก ยักษ์กินโดยช่วยฆ่ายักษ์นั้น แล้วเจ้าหญิงได้ช่วยเปลี่ยนจกหมายให้ใหม่

จะเห็นว่าเรื่องนี้เป็นนิทานที่มีเค้าโครงผสมผสานระหว่างนิทานอินเดีย และ เรื่อง พระรถ - เมรีของไทย

ส่วนนิทานดังกล่าวเรื่อง The Story of Twelve Sisters มีเค้า คล้ายนิทานอินเดียมากกว่าเรื่อง The Seven Princesses คือ ไม่มีแบบ เรื่อง 327 ที่เกี่ยวกับกำเนิดของนางสิบสองเลย แต่เริ่มเรื่องด้วยแบบเรื่องที่ 462 คือ นางสิบสองเป็นเมเหสีของพระราชา จำนวนเมเหสีเป็น 12 คน เหมือนนิทานของ ไทย แต่ตอนท้ายกลายเป็นว่า กุมารแค้นบิดาของตนมากและฆ่าบิดาซึ่งมีชีวิตอยู่ในนรกแก้ว ทองคำ แทนที่จะฆ่านางยักษ์ที่มีหัวใจอยู่ในนรกเหมือนนิทานอินเดีย เข้าใจว่าคงเป็นความ คลาดเคลื่อนในการเล่านั่นเอง

เรื่องพระรถ - เมรีของดังกานั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานอินเดียแต่ก็มีความ ผิดเพี้ยนออกไปมาก เข้าใจว่าคงได้รับอิทธิพลมาจากนิทานอินเดียนั้นเอง แล้วมี การเปลี่ยนแปลงอนุภาคบางอนุภาค เช่น เรื่องที่ 1 เพิ่มแบบเรื่องที่ 327 ที่เป็น อนุภาคที่เกี่ยวกับกำเนิดของนางสิบสอง ซึ่งมีเค้าคล้ายนิทานไทย อาจจะเป็นนิทานดังกา เรื่องที่ 1 นี้ก็ได้มีส่วนเป็นต้นเค้าของเรื่อง พระรถ - เมรีของไทยด้วย

ส่วนนิทานอาหรับ เรื่องมหมักลาวิเชนั้นคงจะได้เค้าเรื่องไปจากอินเดียเพราะ เรื่องนี้เป็นบันทึกที่อธิบายคำว่า มหมักลาวิเช ซึ่งอยู่ในตอนหนึ่งของหนังสือ ทศมนตรี ที่มีที่มาจาก Thousand Night and a Night (พันกับหนึ่งราตรี) ตอน History of King Azadbakht and his son or The Ten Wazirs (เรื่อง กษัตริย์อาซาฟักตร์และโอรส หรือมนตรีสิบคน) ซึ่งในฉบับภาษาอังกฤษของ

เซอร์ ริชาร์ด เบอร์ตัน ซึ่งแปลจากต้นฉบับภาษาอาหรับ กล่าวว่า ชาวอาหรับเอาเรื่อง
นี้มาจากเรื่อง Bakhtyar Namh (พักทยานาม) ของเปอร์เซีย ซึ่ง W.A. Clouston
(ว.อ. เคลาสตัน) ผู้ที่รวบรวมเรื่องพักทยานามจากต้นฉบับโดยตรง ก็แสดงความเห็นว่า
ว่า เรื่องนี้คงได้เค้ามาจากประเทศอินเดีย¹

ในจำนวนนิทานต่างชาติทั้งหมด 12 ส่วนวนที่ศึกษาเปรียบเทียบแล้ว นิทาน
ไทยใหญ่ทั้งสองเรื่องคล้ายคลึงกับเรื่องพระรถ - เมรีของไทยมากที่สุดโดยเฉพาะนิทาน
ไทยใหญ่เรื่องนางสิบสองเมืองนาย มีความใกล้เคียงกับ ค้าว พุทธเสนกะ วรรณกรรม
ท้องถิ่นของภาคเหนือมากที่สุด คือ มีอนุภาคใหญ่ครบทั้ง 8 อนุภาค ทั้งแต่ต้นจนจบ
และรายละเอียดต่างๆ ในแต่ละอนุภาคตลอดจนชื่อสถานที่ที่คล้ายคลึงกัน นอกจากนี้ก็ยังมี
คล้ายกับนิทานพื้นบ้านของภาคเหนือ คือ นางสิบสอง ของแม่ฮ่องสอนอีกด้วย²

นอกจากนี้ยังคล้ายคลึงมากกับการเริ่มต้นในนิทานคนเมืองของภาคเหนือเรื่อง
นางสิบสอง ของลำปาง ที่เริ่มต้นด้วยแบบเรื่องที่ 462 นางสิบสองเป็นเมียเจ้าเมือง
อยู่แล้ว แล้วไปได้นางยักษมาเป็นเมียใหม่ และตอนเริ่มต้นเรื่องยังเล่าย้อนไปเล่าอดีต
ชาติเรื่องที่นางสิบสองร้อยตาปลาเล่นอันเป็นเหตุให้เป็นกรรมตามมาชาตินี้ต้องถูกนางยักษ์
ครวักตาเหมือนกัน การเล่าโดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ในอดีตกับปัจจุบันด้วยความเชื่อในเรื่อง
กฎแห่งกรรมในพุทธศาสนา แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาที่เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการเล่า
นิทานเรื่องนี้

ในนิทานไทยใหญ่เรื่อง The Story of Twelve Sisters นี้ยัง
กล่าวถึงว่า การที่ทารกรอดชีวิตได้ เพราะใน 7 วันแรกมีนกกระจอกนำอาหารมาให้
วันละ 3 ครั้ง จนในวันที่ 7 นั้น เทวดามาไขไม้เท้าวิเศษเนรมิตให้ทารกกลายเป็น
หนุ่มน้อยอายุราวสัก 15 ปีในทันใด เพราะที่จริงหนุ่มน้อยนี้คือ พระโพธิสัตว์ อนุภาค
นี้ยิ่งย้าให้เห็นว่านิทานเรื่องนี้ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาเข้าไปไว้ในตัวนิทานอยู่มากแล้ว

¹ดู เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป (นามแฝง), ทศมนตรี (พระนคร :
เสริมวิทย์บรรณาการ, 2500), หน้าค่านำ.

²ดูรายละเอียดการเปรียบเทียบนิทานไทย เรื่องที่ 1 กับค้าวพุทธเสนกะ.

ในความเห็นของผู้วิจัย การที่นิทานไทยใหญ่ และนิทานเรื่องพระรถ - เมรี ของไทยมีความคล้ายคลึงกันมากแม้แต่ในรายละเอียด โดยเฉพาะกับนิทานของภาคเหนือ น่าจะเป็นเพราะจะได้รับอิทธิพลหรือมีการถ่ายทอดกันโดยตรงซึ่งน่าจะเป็นไปได้มาก เพราะ ทั้งสองชาตินี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมาเป็นเวลานาน ในทางประวัติศาสตร์ ไทยใหญ่หรือฉาน และไทยก็มีเชื้อชาติเดียวกันที่อพยพมาจากดินแดนที่เป็นตอนใต้ของประเทศจีนในปัจจุบัน ตามทฤษฎีที่เชื่อกันว่า

การอพยพของชนชาติไทยจากภาคใต้ของจีนเข้ามาในดินแดนใหม่แห่งนี้ กล่าวอย่างคร่าว ๆ เป็น 3 ทาง ทางหนึ่งลงมาตามตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทยหรือไทยใหญ่ หรือ ไทยหลวง ทางหนึ่งลงมาทางทิศเหนือของแหลมอินโดจีน เรียกว่า พวกไทยเมือง หรือ ไทยเหนือ อีกทางหนึ่งลงมาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของแหลมอินโดจีนสู่ดินแดนตั้งเกี้ยวและแคว้นสิบสองจุไทยเรื่อยลงไปถึงประเทศลาวแห่งหลวงพระบาง ไทยพวกนี้นอกจากเรียกตัวเองว่า พวกลาว แล้วยังมีไทยอื่น ๆ อีก เช่น ฉานไท หรือ ญไทย ไทยไท ไทยคำ ไทยมุก เป็นต้น¹

ทั้งฉานแลไทยต่างได้รับอิทธิพลทั้งจากอินเดียและพุทธศาสนาเหมือนกัน ขณะเดียวกันก็มีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดเสมอมา โดยเฉพาะกับอาณาจักรลานนาไทยซึ่งตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์มีเค้าเงื่อนชี้ให้เห็นว่า

อำนาจทางการเมืองและแสนยานุภาพของอาณาจักรลานนาไทย ไม่ไต่ควบคุมปกครองเฉพาะดินแดนอันเป็นภาคเหนือของไทยปัจจุบันเท่านั้น หากยังแผ่ขยายออกไปในดินแดนภาคใต้ของประเทศจีน รวมเอา ฐานะของประเทศไทย สันหวิ เรื่อยลงมาจนกระทั่งดินแดนภาคใต้ของประเทศ

แคว้นฉานตั้งเป็นมืองมั่นในตอนเหนือของประเทศไทยในราวปี ค.ศ. 1287³ ในระยะเดียวกันกับที่ไทยตั้งอาณาจักรสุโขทัย สภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ก็ใกล้กัน

¹ นิคม มุสิกคาม. แผ่นดินไทยในอดีต เล่ม 2. นครหลวง: แพร่พิทยา, 2515: หน้า 511.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 536

³ Encyclopedid Britanica Vol. 4 หน้า 430

การที่นิทานไทยใหญ่และนิทาน เรื่องพุทธเสนาคะ ของภาคเหนือคล้ายคลึงกันมาก แสดงให้เห็นว่ามีรับอิทธิพลหรือถ่ายทอดซึ่งกันและกัน แม้ไม่สามารถจะชี้ชัดได้ถึงต้นเค้าของนิทานเรื่องนี้ แต่น่าจะเป็นไปได้มากกว่า นิทานทั้งสองถิ่นเป็นลักษณะของเนื้อเรื่องนิทานของพระรถ - เมรี ที่เล่ากันอยู่เป็นนิทานพื้นบ้านพื้นเมืองบริเวณทางเหนือ

เนื้อเรื่องจึงมีรายละเอียดแตกต่างไปจากนิทานกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากรถเสนาชาก หรือ กลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากบทละครของนายบุศย์ แม้วคาวพุทธเสนาคะ จะเป็นวรรณกรรมที่มีรูปแบบการแต่งเลียนแบบบรรดกถาชาคก เช่นเดียวกับที่ บัญญาสชาคก แต่ก็เป็นการเหมือนแต่เพียงรูปแบบเท่านั้น เค้าโครงเรื่องใหญ่ของพุทธเสนาคะคงจะเอามาจากนิทานพื้นบ้านพื้นเมืองในท้องถิ่นภาคเหนือที่เล่ากันอยู่มาแต่งมากกว่า

สำหรับนิทานลาว น่าจะเป็นนิทานที่ได้รับอิทธิพลไปจากเรื่อง พระรถ - เมรีของไทย เพราะนิทานลาวทั้งสองเรื่องนั้นมีโครงเรื่องใหญ่เพียงบางส่วน คือ นิทานลาวเรื่องที่ 1 มีเฉพาะตอนค้น ถึงตอนแก่นางสิบสองหนีนางยักษ์เท่านั้น ส่วนนิทานลาวเรื่องที่ 2 เล่าเฉพาะตอนที่เกี่ยวกับพระรถ และนางเมรีเท่านั้น เข้าใจว่าการที่นิทานลาวเล่าเรื่องที่คล้ายพระรถ - เมรีของไทยแต่มีเนื้อเรื่องเพียงบางส่วน บวงทอนก็สืบกันไป ไม่สมบูรณ์เท่าของไทย คงเป็นเพราะนิทานเรื่องนี้ในลาวไม่ค่อยแพร่หลายเท่าที่ควรนั่นเอง

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

